

I

«Només hi ha un problema filosòfic realment seriós: el suïcidi.» Amb aquesta frase, Albert Camus enceta el seu assaig sobre l'absurd, *El mite de Sísif*.

És evident que començar un llibre amb una afirmació tan taxativa fa pressuposar que l'autor ens ha volgut dir que allò que seguirà és el fruit d'una profunda meditació. Aquesta frase hauria pogut ser perfectament la darrera del llibre. Perquè no diu: «analitzarem el problema del suïcidi», sinó: «no hi ha més que aquest problema realment seriós».

Per què se suïcida la gent? Quina és la causa per la qual l'home es lleva la vida?

Erich Fromm atribueix a la manca de salut mental l'increment dels suïcidis en la societat contemporània. Si partíem d'aquesta premissa, enfocaríem el problema considerant-lo com un problema social. Però allò que es proposa Camus és d'estudiar-lo tot tractant de descobrir la relació que té amb el pensament individual, i en quina mesura és una solució de l'absurd.

L'home que decideix de suïcidar-se, segons Camus, és una víctima de l'absurd. Més ben dit: és una víctima conscient de l'absurd. Perquè, si acceptem l'absurd de l'existència humana i del món on vivim, hem d'acceptar que tots en som víctimes, de l'absurd, però solament per a aquells qui n'arriben a tenir consciència pot tenir validesa la problemàtica que planteja aquest coneixement. Diu Camus que adquirim el costum de viure abans d'adquirir el de pensar. No és estrany que molts homes acceptin aquest absurd passivament, perquè mai no s'han aturat a pensar. Serà l'home que experimenta un desig d'absolut aquell qui es trobarà acarat amb el problema i tractarà de trobar-ne una solució.

L'home que es lleva, agafa el tramvia, treballa durant quatre hores en una oficina o una fàbrica, menja, torna a agafar el tramvia, treballa quatre hores més, menja una altra vegada i se'n va a dormir, i repeteix aquests mateixos actes dilluns, dimarts, dimecres, dijous, divendres..., i un dia es pregunta: per què?, aquell dia, aquest home comença a pensar. És aleshores quan descobrirà la impossibilitat de comprendre la raó del món. Allò que resulta absurd és la confrontació d'aquesta irracionalitat i el desig desenfrenat de veure-hi clar.

Ens cal saber, però, dirà Camus, com han acarat el problema els pensadors moderns, aquells qui van veure que calia tancar el camí de la raó per tal de trobar els camins rectes de la veritat. De Jaspers a Heidegger, de Kierkegaard a Šestov, dels fenomenòlegs a Scheler, tots han iniciat la recerca a partir d'aquest univers inexplicable on regnen la contradicció, l'antinòmia, l'angoixa i la impotència.

Tots ells coincideixen en el desig de trobar una explicació absoluta i no accepten explicacions parcials. El món mateix, la significació única del qual no comprenen, no és res més que una immensa irracionalitat. I és davant d'aquesta irracionalitat que l'home sent desig de felicitat i de trobar l'explicació raonable, i és aleshores quan, d'aquesta confrontació entre la demanda humana i el silenci irracional del món, neix l'absurd.

En haver arribat en aquest punt, l'home ha d'acarar un dilema: viure sota aquest cel asfixiant exigeix que hom en surti o que

hi romanguí. En el primer cas, cal saber com se'n pot sortir, i per què cal romandre-hi, en el segon. És així com defineix Camus el problema del suïcidi i l'interès que hom pot concedir a les conclusions de la filosofia existencial.

L'absurd, segons Camus, és essencialment un divorci. Si veiem que un home ataca un niu de metralladores amb una arma blanca, jutjarem que aquell acte és absurd. Però ho és només en virtut de la desproporció que hi ha entre la seva intenció i la realitat, de la contradicció que podem advertir entre les seves forces reals i la fi que es proposa abastar. Vol dir, doncs, que l'absurd no es troba ni en l'un ni en l'altre dels elements comparats, ans neix de la confrontació. Sabem, doncs, allò que vol l'home i coneixem allò que li ofereix el món; aleshores, podem deduir l'absurditat de llur relació. Ara bé, en fer aquesta deducció, trobem que si manca un dels elements considerats necessaris per tal de poder efectuar la confrontació esmentada, veiem que no hi pot haver absurd. És a dir que l'absurd acaba, com totes les coses, amb la mort. Aquesta és, doncs, una de les solucions.

Quan, després, Camus examina la solució donada al problema pels filòsofs existencialistes anomenats més amunt, arriba a la conclusió que tal solució ve a ser com una mena de suïcidi metafísic, ja que tots, sense excepció, proposen l'evasió. O sigui que accepten l'absurd *per se*, bo i donant-li un altre nom: Déu. La negació és el Déu dels existencialistes. Kierkegaard, per exemple, hi creu perquè té necessitat de creure-hi, però no pas perquè sàpiga que sigui la veritat. Si l'home no tingués una consciència eterna, diuen, i no existís un poder que produís totes les coses, i si darrere del món s'imaginés el buit sense fons que res no pot omplir, la vida no fóra altra cosa que desesperació; hem de creure, per consegüent, que aquest no-res és Déu.

Però l'home absurd, que cerca la veritat, no accepta aquesta solució i, abans de resignar-se a creure la mentida, s'estima més d'acceptar la desesperança.

En arribar aquí, seguint Camus, tenim ja algunes evidències de les quals no ens podem apartar. Camus diu: «No sé si aquest món té un sentit que el superi, però sé que no el conec, aquest sentit, i

que, de moment, m'és impossible de conèixer-lo.» L'home honrat rebutja, doncs, el miratge metafísic inventat pels pensadors. Aleshores, però, tornem a trobar-nos al punt de partida, si bé ara ja coneixem una de les solucions. Abans es tractava de saber si la vida calia que tingués un sentit per tal de viure-la. Ara sembla que és tot a l'inrevés: la viurem millor si no en té, de sentit. Una de les úniques posicions coherents, doncs, és la revolta.

La revolta és tot el contrari del suïcidi. Podria semblar que el suïcidi ha de ser la sortida final de la revolta, però no és així, car la revolta comporta un consentiment, tot i que calgui mantenir-la amb la lluita diària contra un estat de coses determinat, mentre que el suïcidi resol l'absurd arrossegant-lo a la mort. La consciència i la revolta són els contraris del renunciament. L'home absurd que opta per la revolta opta per esgotar-ho tot i esgotar-se ell mateix en l'aventura de viure.

Aquí entra un altre problema a la trama: el de la llibertat. L'home, per tal de saber si és lliure, ha de saber primer si és que pot tenir amo. O sigui que, el problema de la llibertat es vincula amb el de l'existència de Déu. Però això es resol, segons Camus, amb la següent paradoxa: o bé no som lliures i Déu totpoderós és el responsable del mal, o bé som lliures i responsables, però Déu no és totpoderós. És a dir que l'home absurd que escull la revolta no podria comprendre una llibertat que li fos donada per un ésser superior. Només pot experimentar la pròpia llibertat, d'aquí que no li interessi de saber si l'home és lliure o no. D'altra banda, de seguida s'adona que la mort limita la seva llibertat. Però mentre no arriba a la fi, li resta la possibilitat d'esgotar totes les experiències, i aquesta independència a terme fix és la «divina disponibilitat del condemnat a mort, aqueix increïble desinterès per tot, excepte per la flama pura de la vida, que posa en evidència que la mort i l'absurd són els principis de l'única llibertat raonable: aquella que un cor humà pot sentir i viure». Tenim, doncs, que l'home absurd endevina un univers contradictori i limitat, on res no és possible, però on tot és fixat, i més enllà del qual només hi ha l'enfonsament i el no-res.

Aleshores, tenim que l'home absurd, en escollir aquesta posi-

ció, no ha de fer cap altra cosa que mostrar-se indiferent davant l'esdevenidor i delir-se per esgotar tot allò que se li ofereix al món. Així ja no es tractarà de la qualitat de les experiències, sinó de la quantitat. Perquè l'única cosa que li caldrà evitar és la mort prematura.

Fins aquí, Camus ha tret tres conseqüències que són les següents: la revolta, la llibertat i la passió. Tanmateix, això no és més que una forma de pensar. Però es tracta de viure.

Hem vist que l'home que no accepta el suïcidi com a camí per sortir de l'absurd i que refusa també l'acceptació d'una creença en aquella il·lusió que li ofereixen els filòsofs opta per exhaurir la vida. Però, com?

L'home absurd que Camus elegeix per il·lustrar la seva tesi és el Don Joan, el comediant i el conqueridor. Tots tres estan mancats d'esperança, però no són uns desesperats. Don Joan tendeix devers la quantitat i no pensa a col·leccionar les dones que coneix. N'esgota el nombre i, amb elles, les possibilitats de vida. També el comediant intenta de viure moltes vides en el curt període que dura la seva. El conqueridor, que es posa de part dels homes, crema la seva vida en la recerca de les victòries que han d'afermar els ideals d'aquests homes.

Però encara s'ha reservat per al final un altre exemple, el personatge més absurd: el creador. El gaudi absurd per excel·lència, ens diu Camus, és la creació. I cita Nietzsche, quan digué: «L'art i res més que l'art. Tenim l'art que no ens deixa morir de la veritat.» Crear és viure dues vegades. Es tracta sempre d'imitar, de repetir i de recrear la pròpia realitat.

Finalment, ens explica el mite de Sísif. Els déus van condemnar Sísif a fer rodolar una roca enorme fins al cim d'una muntanya, des d'on la pedra torna a caure pel seu propi pes. Els déus consideraren que el càstig més terrible és el treball inútil i sense esperança. Sísif és l'heroi absurd.

«El menyspreu pels déus, el seu odi a la mort i la seva passió per la vida el van fer mereixedor d'aquest suplici inexplicable en el qual tot l'ésser es dedica a no acabar res.» La roca rodola en pocs moments cap aquell món inferior, i Sísif baixa de bell nou a

la plana. En aquest moment és quan la figura del personatge mitològic pren relleu als ulls de Camus. Aquest mite és tràgic perquè el seu protagonista té consciència. De la mateixa manera és absurd el destí de l'obrer d'avui que treballa en la mateixa feina tots i cadascun dels dies de la seva vida. I també, en aquest cas, solament resulta tràgic en els moments en què aquest obrer té consciència. Sísif, proletari dels déus, impotent i rebel, coneix tota la magnitud de la seva miserable condició: en ella pensa durant la davallada. La clarividència que havia de constituir el seu turment consuma en-sems la seva victòria. «No hi ha destí que no pugui ser vençut amb el menyspreu.»

Li hauria estat fàcil d'arribar per aquest camí a l'acceptació del nihilisme. En canvi, Camus ens presenta l'altra sortida: el confort de la desesperança. «Aquest univers sense amo no li sembla [a Sísif] estèril ni fútil. L'esforç mateix que ha de fer per tal d'abastar el cim és suficient per a omplir un cor d'home. Hem d'imaginar-nos Sísif joiós.»

II

Per la forma que alguns crítics francesos reberen *El mite de Sísif*, tan bon punt aparegué, l'any 1943, es posa en evidència que el llibre resumia el clima d'opinió d'aquella època. Com diu Philip Thody en el seu magnífic estudi biogràfic: «En convertir l'absurd en el centre de la seva preocupació, [Camus] tractava un problema que havia estat popularitzat pels pensadors abans no fos posat en relleu per la vida diària.» El mateix Camus escriví més tard: «Què vaig fer sinó raonar una idea que m'havia trobat pels carrers del meu temps?»

Claude Mauriac descriu, retrospectivament, *El mite de Sísif* «com una revelació», i diu: «[...] em va ajudar a posar en ordre la confusió espiritual en la qual, com molts joves de la meva edat, jo també em trobava immers en aleshores.» Per a Daniel-Rops fou «l'evidència més profunda oferta fins ara al problema del nostre temps».

Tanmateix, quan el llibre fou enfocat des d'un punt de vista filosòfic, els crítics convingueren que l'anàlisi feta per Camus de l'absurd no és convincent com a raonament lògic. Sobretot perquè a la noció d'absurd li dona sentits diferents, mentre avança en el seu estudi, tal com assenyala John Cruickshank. Primer: prova de demostrar que l'absurd és la paradoxa tràgica de la condició humana. Segon: que és una situació que hem de mantenir a qualsevol preu. Tercer: que és una actitud de la revolta que, en certa manera, ens obliga a utilitzar l'absurd en el sentit segon contraposat a l'absurd en el sentit primer. O com ho digué Blanchot: «Transforma la tragèdia i la maledicció de l'absurd en una cosa el compromís amb la qual no sols és possible sinó desitjable.» Val a dir que, segons com, l'acceptació de l'absurd que ens proposa Camus és considerada per alguns crítics com una sortida, com una mena de fugida, semblant al suïcidi metafísic que proposen els filòsofs existencialistes, o per les religions. En aquestes acusacions, hauríem d'oposar un raonament molt senzill: Camus ens proposa d'acceptar l'absurd perquè no tenim cap altra alternativa, un cop hàgim rebutjat el suïcidi com a solució. Aquesta conclusió recorda la solució nietzscheana donada al problema de la manca de sentit del món. També el Superhome, davant d'aquest món absurd, ha de dir «Sí» a la vida i s'ha de decantar per l'esperança en un món de desesperança. La diferència que hi ha entre la sortida proposada per Camus i la dels filòsofs existencialistes o la de les religions és que Camus ens parla d'una cosa que podem constatar, d'allò de què podem arribar a tenir noció, mentre que les altres solucions responen més a un desig subjectiu que no pas a un concepte factible de ser comprovat.

A la feblesa dels raonaments lògics desgranats per Camus que, indubtablement, ens deixen amb una sensació d'insatisfacció tan bon punt hem acabat de llegir *El mite de Sísif*, cal oposar-hi la terrible força moralitzant dels arguments que esgrimeix.

Cal tenir en compte que assenyala dos punts principals de la noció de l'absurd: la lucidesa i la innocència. La lucidesa és l'aspecte negatiu, en el sentit que nega la capacitat de la ment de trobar un significat a l'experiència, llevat d'una manera immediata i molt li-

mitada. Nega la capacitat de la ment a demostrar, per ella mateixa, l'existència de veritats universals i abstractes. Revela, per consegüent, un món en el qual no hi ha transcendència per a l'ésser humà, ni cap codi de valors absoluts pel qual hom pugui sancionar o reprovar d'una manera absoluta la conducta de l'home. És palesa, doncs, la innocència de l'home absurd. En *El mite de Sísif* hom suposa que la innocència i la total llibertat d'acció van unides. Això podria fer creure que Camus ens proposa l'home com un ésser irresponsable al qual hom no pot acusar ni pot condemnar per causa de les seves accions. Aquesta concepció de la innocència de l'home la posa en relleu, més que res, per tal de definir la seva actitud davant la concepció cristiana del pecat. Més endavant, en veure que la seva interpretació podia ser malentesa, o sigui que podia fer creure que advocava pel «tot és permès» dostoievskià, va haver d'ampliar les explicacions i els conceptes, i així, a les *Cartes a un amic alemany*, rebutja aquesta primera explicació de la innocència i accepta les limitacions i les responsabilitats de l'home, fins i tot en el context de l'absurd. I aquesta limitació a la llibertat de l'home és l'home mateix. És aleshores quan comença d'estudiar l'aventura individual en relació amb els altres individus, és quan s'adona de la nova dimensió que pren la paraula llibertat i fins on arriba. «Continuo creient que aquest món no té pas un sentit superior. Però crec que hi ha alguna cosa que en té, de sentit: l'home, perquè és l'únic ésser que exigeix de tenir-ne.»

Cal tenir present que *El mite de Sísif* no és més que el final d'un llarg estudi que començà amb *El dret i el revés* i *Noces*, i que, en acabar-lo (l'any 1940), segons que ha assenyalat ell mateix, ja no reflectia l'autèntica situació del seu pensament. Quan el llibre fou publicat, ell ja havia estat testimoni de l'ocupació alemanya, i havia entrat a la Resistència. Hem de creure que aquests fets havien d'influir de tal manera en les seves idees que l'ètica de la quantitat ja no el podia deixar satisfet. Alguns crítics no han volgut acceptar l'explicació que allò que pretenia Camus en *El mite de Sísif* era solament analitzar una idea (l'absurd) pregona en el pensament dels seus contemporanis, car la primera part del llibre, sobretot, fa presuposar que s'hi trobava personalment compromès en una propor-

ció considerable compartint aquelles idees. Cal dir, però, que l'any 1939, en un article aparegut en l'«Alger-Republicain», deia: «Constatar l'absurd de la vida no pot ser una finalitat, sinó sols un començament.»

En haver dit tot això, crec que cal remarcar que el sentit de la justícia i l'interès pels problemes socials no li eren pas estranys en l'època en què escriví *El dret i el revés* i *Noces*. Cal assenyalar, doncs, i subratllar-ho, que Camus, l'escriptor aparentment preocupat per problemes estètics i inhibit de creure en valors morals (a jutjar per aquells primers assaigs literaris), era capaç d'escriure una sèrie d'articles a l'«Alger-Republicain» (juny de 1939) en els quals denunciava una de les vergonyes més grans del nostre segle: la fam a l'Àfrica francesa. Aquests articles descriuen les condicions infrahumanes en què vivien els habitants de Cabília i proposen mesures per tal de millorar la situació de manera immediata. Les autoritats algerianes no reberen aquesta denúncia de bon grat i quan, l'any 1940, el diari va haver de plegar, Camus descobrí que l'hostilitat oficial era la barrera que el privava de trobar feina. Quan aquell mateix any se'n va anar a París, Brice Parain escriví que Camus «era el primer periodista expulsat d'Algèria». Diguem aquí, tot passant, que Camus fou el primer a ocupar-se del problema algerià i en moments en què ningú no se'n preocupava.

Nota bibliogràfica

Els lectors interessats en el tema de l'article poden consultar els següents treballs: John Cruickshank, *Albert Camus and the Literature of Revolt* (Nova York, Oxford University Press, 1960); Erich Fromm, *The Sane Society* (Nova York, Rinehart & Co., 1955); Philip Thody, *Albert Camus: A Biographical Study* (Londres, Hamish Hamilton, 1961).